لە ڕەخنەی سۆسیالیستی خاوەنداری□تیدا.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی کاوە عومەر

وەڵام بە پرسیارێکی بڵاوکراوەی ئینتەرناسیۆنال

ئینتەرناسیۆنال: دەستەواژەی موڵکایەتی هەمیشە یەکێک بووە لە بابەتە س□ر□کیەکان بۆ مارکسیستەکان و کۆمۆنیستەکان. “هەڵوەشاندنەوەی خاوەنداری□تی تایبەت بەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان” و گۆڕینی بۆ “خاوەنداری□تی گشتی کۆمەڵگە” یەکێکە لە ئامانجە سەرەکییەکانی کۆمۆنیستەکانە. ئایا لەگەڵ ئەو قسانەی سەرەوەدایت؟ لە بنەڕەتدا بە بۆچوونی ئێوە پێویستی هەڵوەشاندنەوەی خاوەنداری□تی تایبەت چییە؟ ئایا موڵک و سامانی تاکەکانی کۆمەڵگاش دەکەوێتە ژێرکاریگەری ئەم بابەتە؟

حەمید تەقوایی: هەڵوەشاندنەوە و قەدەغەکردنی خاوەنداری□تی لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، چ بەرهەمهێنانی کاڵا یان خزمەتگوزاری، پایەیەکی گرنگی سیستەمی سۆسیالیستییە، بەڵام بە بۆچوونی من ئەمە بە مانای خاوەنداری□تی لە قەوارەیەکی تر- کۆمەڵگە یان حکومەت یان تەعاون یان ئەنجومەن و... هەر دەسەڵات و ئۆرگانێکی تر نەک لەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان. بۆ ڕوونکردنەوەی باسەکە پێویستە کەمێک بیر لە مانای ڕاستەقینەی خاوەنداری□تی بکاتەوە. خاوەنداری□تی لە کۆمەڵگای سەرمایەداری و هەموو سیست□م□ چینایەتییەکان بە واتای مافی حاشا هەڵنەگری خاوەن موڵک و ماڵی خۆی دێت. خاوەنەکەی دەتوانێت موڵکەکەی بفرۆشێت یان بەکاری نەهێنێت یان تەنانەت لەناوی ببات. لە کاتێکدا لە کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا هیچ کەسێکی سروشتی و یاسایی مافی ئەوەی نییە بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان ئەو کارە بکات. لە سۆسیالیزمدا خاوەنداری□تی لە ئامرازەکانی بەرهەمهێناندا بە بەڕێوەبردن و سەرپەرشتیکردن و کۆنترۆڵکردنی بەرهەمهێنان لەلایەن کۆمەڵگاوە بەتایبەتی ئەنجومەنەکان جێگەی دەگرێتەوە. ئەنجومەنەکان خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان نین، بەڵکو بەڕێوەبەر و بەڕێوەبەری بەرهەمهێنانن. سۆسیالیزم بە گشتی پێی دەوترێت خاوەنداری□تی هاوبەش، بەڵام بە بڕوای من ئەم دەستەواژەیە ورد نییە. سۆسیالیزم ئیدارە و بەڕێوەبردنی

کۆمەڵایەتییە نەک خاوەندارێتی کۆمەڵایەتی. تەنانەت ئەوانەی خاوەندارێتی هاوبەش بەکاردەهێنن بە مانای بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی هاوبەش. بۆ نموونە لە ویکیپیدیادا، خاوەندارێتی هاوبەش بەم شێوەیە پێناسە دەکرێت: "خاوەنی هاوبەش بریتییە لە سیستەمێکی خاوەندارێتی کە لە کۆمەڵگەیەکی کۆمۆنیستیدا دامەزراوە. خاوەندارێتی هاوبەش، یان وردتر بڵێین "خاوەنی هاوبەشی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان"، بە واتای بەکارهێنانی هاوبەشە ، بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و بەم پێیەش بەرهەمەکان لەلایەن کۆمەڵگاوە بەرهەم دەهێنرێن." دەبینیت لێرەدا خاوەندارێتی بە مانای بەڕێوەبردن بەکاردێت نەک خاوەنی ڕەهای ئامرازەکانی بەرهەمهێنان. بەڵام ڕاستە وشەی "خاوەنایەتی" تەنانەت بە سیفاتێکی دەستەجەمعیش بەکارنەهێناوە و بە بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی بەرهەمهێنان جێی گرتووە.

لە ئاستێکی بنەڕەتیتر و گشتیتردا ڕەخنەی ئەمە لە خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان تێدەپەڕێت. خۆ خاوەندارێتی پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە کاڵا و بەهای ئاڵوگۆڕەوە هەیە. لە سیستەمی سەرمایەداریدا هەموو بەرهەمێک کاڵایە و هەموو کاڵایەک بە پێدانی بەها گۆڕاوەکەی لەلایەن کەسێکی سروشتی یان یاساییەوە خاوەندارێتی دەکرێت. بە واتایەکی تر، هەرچەندە هۆکاری کۆمەڵایەتی و ئامانجی بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێک وەڵامدانەوەی یەکێک لە پێداویستییەکانی مرۆڤ، واتە لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە بەهای بەکاربردن هۆکاری بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێکە، بەڵام ئامانجی بەرهەمهێنان لە ڕوانگەی چینی سەرمایەدارەوە ئەوەیە کە زۆرترین بەهای ئاڵوگۆڕکردن و قازانج لە فرۆشتنی کاڵاکان بەدەستبهێنێت.

لە ئاستێکی بنەڕەتیتر و گشتیتردا، خۆ خاوەندارێتی هەر کاڵایەک لەسەر بنەمای بەهای ئاڵوگۆڕکردنە. هۆکاری کۆمەڵایەتی و ئامانجی بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێک بریتییە لە وەڵامدانەوەی یەکێک لە پێداویستییە ئینسانیەکانە، واتە لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە بەهای بەکاربردن هۆکاری بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێکە، بەڵام مەبەستی بەرهەمهێنان لە سیستەمی سەرمایەداریدا بریتییە لە بەرهەمهێنانی زۆرترین بەهای ئاڵوگۆڕکردن و بەدەستهێنانی سامان لە فرۆشتنی کاڵاکاندا. لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا هەم ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کاڵایەکن کە بەهایەکی دیاریکراوی ئاڵوگۆڕیان هەیە، هەم هێزی کار و هەم هەموو بەرهەم و خزمەتگوزارییە بەرهەم هێنراوەکان. بۆ نموونە لە ڕوانگەی بەرهەمهێنەری پێڵاوەوە، ئەم بەرهەمە بەرجەستەی بەهای ئاڵوگۆڕە، کە دەبێت بە نرخێکی دیاریکراو لە بازاڕدا بفرۆشرێت و قازانج بە فرۆشیار و بەرهەمهێنەر

ب□د□ستب□ه□نێت. لە ڕوانگەی مەبەست و پ□ان□ر و بیرکردنەوە و
حیساباتی نەک تەنها سەرمایەدار کە پێڵاو دروست دەکات، بەڵکو
تەنانەت لە ڕوانگەی بازرگان و فرۆشیاری پێڵاویشەوە ئەم بەرهەمە
تەنها بەرجەستەکردنی نرخەکەیە، واتە ، بڕە پارەیەکی دیاریکراو کە
بەرهەمی پێڵاوەکە دەتوانێت بیگەڕێنێتەوە، هەر بۆیەش سوودەکەی لە
فرۆشتنیدایە یان بەکارنەهێنانی. بۆیە لە ڕوانگەی فەلسەفەی
ئابوورییەوە دەکرێ بڵێین ئابووری سەرمایەداری لەسەر بنەمای
ڕەسەنایەتی بەهای ئاڵوگۆڕکردن دامەزراوە نەک بەهای بەکاربردن. لە
کاتێکدا ڕەسەنایەتی بەهای بەکاربردن، واتە بەکارهێنانی بەرهەمێک
و ئەو پێداویستییە مرۆڤانەی کە تێر دەکات، هۆکاری کۆمەڵایەتی و
مێژوویی بەرهەمهێنانی بەرهەمە لە پەرەسەندنی کۆمەڵگەی
مرۆڤایەتیدا و ئەمەش خاڵی دەستپێکیشە و ئەو… فەلسەفەی ئابووری
سۆسیالیزم. تەنها ئابوورییەک دەتوانێت سوود بە هەموو کۆمەڵگە
بگەیەنێت ئەگەر میحوەرەکەی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی بەهای
بەکاربردنی بەرهەمەکان بێت، واتە بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی
مرۆڤ بەرهەمبهێنێت و نەک کڕین و فرۆشتن. ئەمەش چەمکی خاوەندارێتی
لەگەڵ بەهای ئاڵوگۆڕکردندا دەکاتە بابت□کی کوفر و بێمانا.
ڕەخنەی سۆسیالیستی لە خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە
ڕاستیدا ڕەخنەیە لە تایبەتمەندی کاڵا – بەهای ئاڵوگۆڕ و کڕین و
فرۆشتن – لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و لەم ڕوانگەیەوە لە ڕەخنەی
خاوەندارێتی لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنانە و ڕەخنە لە سیما کاڵای
هەموو بەرهەمە کارییەکان دەگرێتەوە.
گۆڕینی هەموو بەرهەمەکانی کار بۆ کاڵا، دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی
گۆڕینی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانە بۆ کاڵا. لە کۆمەڵگای
سەرمایەداریدا نەک هەر سەرچاوە و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، لە
زەوی و کانگا و دارستان و بەرهەمە کشتوکاڵییەکانەوە بگرە تا
وەرشە و کارگە و دامەزراوە خزمەتگوزارییەکان و تەنانەت بەرهەمە
زانستی و هونەریەکانیش، کاڵای سەر بە کەمینەی دەسەڵاتدارن، بەڵکو
هێزی کار کاڵایەکیشە واتە بازاڕ دەکڕدرێت و دەفرۆشرێت.
هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و
هەڵوەشاندنەوەی کۆیلایەتی کرێ کە دوو پایەی سۆسیالیزمن، جگە لە
نکۆڵیکردنی تایبەتمەندی کاڵابوونی ئەم دیاردانە و ئەم نکۆڵیکردنە
لە تایبەتمەندی کاڵای هێزی کار و ئامرازەکان هیچ مانایەکی تریان
نییە بەرهەمهێنان بە شێوەیەکی بابەتیانە و پراکتیکی درێژدەبێتەوە
بۆ هەموو بەرهەمە دروستکراوەکانی مرۆڤ. تەنیا بە ئازادکردنی
هەموو بەرهەمێک لە شێوەی کاڵا و کەلوپەلێک کە بتوانرێت بکڕدرێت و
بفرۆشرێت، ئەو جلوبەرگانەی کە سەرمایەداری لەسەریان دەدوورێت،

دەتوانرێت ئابوورییەک بە خزمەتکردنی پێداویستییەکانی هەموو کۆمەڵگا ڕێکبخات.

بەکاڵابوونی هێزی کار و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان پێویستە بە شێوەیەکی یاسایی هەڵبوەشێنرێتەوە و قەدەغە بکرێت، بەڵام باقی کاڵاکان، ئەو ئامرازانەی کە خەڵک پێویستیانە، لە پرۆسەی نکۆڵی چینایەتی و پەرەسەندنی کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا تایبەتمەندی کاڵای خۆیان لەدەست دەدەن. میحوەری پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سۆسیالیستی بە دابینکردنی پێداویستییەکانی کۆمەڵگا هەر لە سەرەتاوە دەبێت. نەزمی سۆسیالیستی لە بنەمای “لە هەریەکەوە بەپێی توانای خۆی و بە هەریەکەیان بەپێی کارەکەی” دەست پێدەکات. بەڵام لە دروشمی “بە هەریەکەس بەپێی کارەکەی” هێشتا جۆرێک لە ئاڵوگۆڕی بەرهەم – کار لەگەڵ ئەو بەرهەمانەی کە بەرهەمهێنەر پێویستیانە – شاراوەتەوە. بەڵام تا ئەو ڕادەیەی لە بەدیهێنانی پرەنسیپی “بە هەرکەس بەپێی پێویستییەکانی” نزیک دەبینەوە، بەهای ئاڵوگۆڕکردن تەنانەت لەم ئاستەشدا نامێنێت و تەنها پێداویستییەکانی مرۆڤ – بەهای بەکاربردن – دەبنە بنەما.

ئەم ئاڵوگۆڕە: بە بڕوای مارکس، جوڵانە لە کۆمەڵگەی مەدەنییەوە بە کۆمەڵگەی ئینسانی یان ئینسانییەتی کۆمەڵایەتی – چەمک و دەستەواژەی خاوەندارێتی وەک دیاردەیەکی سەر بە کۆمەڵگا چینایەتییەکان – پێش مێژووی کۆمەڵگەی ئینسانی – دەسپێرێت بە ئەرشیف. بە درێژایی مێژوو ئەوەی وایکردووە زۆرینەی کۆمەڵگا – خەڵک کەمترێک لە کەمینە کە خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان – ببنە خاوەنی شتێک، لە بنەڕەتدا مافی بەکارهێنانی بەرهەمەکانە. لە سیستمی سەرمایەداریدا ئینسان بۆ ئەوەی خواردن بخوات، جلوبەرگ بپۆشێت، شوێنی نیشتەجێبوون، گواستنەوە و سەفەر، کات بەسەربردن و بەکارهێنانی ئەدەب، مۆسیقا، هونەر و هتد سەرەتا پێوسیتە خاوەنی شتێک بیت یان مافی بەکارهێنانی کاتی ئەو شتە بدەیت بە خاوەنەکەی. بەڵام ئەم بابەتە هیچ پێویستییەکی کۆمەڵایەتی نییە، بەڵکو بابەتێکی تەواو چینایەتییە. مەرجی پێشوەختەی خاوەندارێتی بۆ بەکارهێنان لەلایەن ئەو چینانەی کە خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و سەرچاوەی سامانی کۆمەڵگان، داهێنراون. ئەمە بە تەواوی زیادەیە. دەتوانیت لە خانوویەکی گونجاودا بژیت بەبێ ئەوەی خاوەندارێتی بکەیت، دەتوانیت ئۆتۆمبێل و کۆمپیوتەر و کەلوپەلی ناوماڵ و خزمەتگوزاری و بەرهەمەکانی تر بەکاربهێنیت بەبێ ئەوەی “خاوەن” بیت. وەک چۆن سەبارەت بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان ڕوونم کردەوە، لێرەشدا کەس، یاسایی یان ڕاستەقینە، خاوەنی بەرهەمەکان نییە بۆ بەکارهێنانی کەسی. پرسیار نییە کە بۆ نموونە حکومەت یان شورا یان کۆمەڵگا

خاوەنی ئۆتۆمبێل و کۆمپیوتەر و خانوو و کەلوپەلی کەسی ترە.
باسەکە ئەوەیە کە لە بنەڕەتدا لەگەڵ چینەکاندا، پەلی موڵکایەتی بە هەر مانایەک بابەتییەتی خۆی لەدەست دەدات. لە کولتوور و تێگەیشتنی باو لە کۆمەڵگا هەبووەکاندا، دەستەواژەکانی “خاوەنایەتی” و “مافی بەکارهێنان” هێندە لەیەکتر گرێدراون کە ڕەنگە بە زۆر کەس “بەکارهێنان” بەبێ “خاوەنایەتی” شیاوی بیرکردنەوە نەبێت، بەڵام لەرێشدا هەر بەوشێوەیە کە مارکسیستەکان هەمیشە جەختیان لەکردوەتەوە، کولتوور باڵادەست کولتوری چینی باڵادەستە. لەناوچونی کۆمەڵگەی چینایەتی بە شێوەیەکی بابەتیانە خاوەندارێتیش لەناودەبات. ئەو کەسەی بە ئەندازەی پێویستی یان تەنانەت کارەکەی سود لە بەرهەمەکانی کۆمەڵگا وەربگرێت، پێویستی بە خاوەندارێتی هیچ شتێک نابێت.
لە لایەنێکی ترەوە کۆمەڵگای سەرمایەداری پێویستی بە خاوەندارێتی بە بەکاربەران هەیە. بە خاوەن خانوو یان ئۆتۆمبێل یان زێڕەنگەری و قەنەفە و فەرش و هەندێک کەرەستەی تری ناوماڵ، کاڵاکان وەک بەهای ئاڵوگۆڕکردن پەیوەندیدار دەبن، چونکە ئەگەر پێویست بوو دەتوانرێت بفرۆشرێن و لە حاڵەتەکانی وەک فەرش و خانوویشدا دەتوانن دروستی بکەن قازانجێک. ئەم پێویستییە لە بنەڕەتدا لە نائەمنیی ئابووریی خەڵکەوە سەرچاوە دەگرێت. لە بنەڕەتدا بە دابینکردنی ژیانە لە بارودۆخی بێکاری یان خانەنشینی و کەمئەندامی یان میرات بۆ منداڵان کە خەڵک سەیری ئەو بەرهەمانە بکەن کە بەکاریدەهێنن لە شێوەی “سەرمایە بۆ ڕۆژی تەنگانە”. هەروەها ئەم جۆرە پێویستییە بە خاوەندارێتی بە دابینکردنی خۆشگوزەرانی گشتی و بەرهەمهێنان لە خزمەت پڕکردنەوەی پێداویستییەکانی کۆمەڵگادا نامێنێت.
وەک دوا خاڵ پێویستە ئاماژە بە پەیوەندی نێوان بەهای بەکاربردن و ئاڵوگۆڕکردن بکەین لەسەر ئاستەکی ئەبستراکت و لە کۆتاییدا پەیوەندییەکەی لەگەڵ نکۆڵیکردنی خاوەندارێتی لە کۆمەڵگەیەکی ئینسانیدا. مارکس دەستەواژەگەلێک لە ژیان و پەیوەندییە ڕاستەقینەکانی بەرهەمهێنانەوە ئەبستراکت دەکات، بەڵام ئەم ئەبستراکتانە تەنیا دەستەواژەگەلێکی فیکری-تیۆری نین، بەڵکو بنەمایەکی ڕاستەقینەیان هەیە. ئەوەندەی پەیوەندی بە باسەکەمانەوە هەیە، دوو دیاردەی پارە و کار بەرجەستەکردنی کۆنکرێتی دوو دەستەواژە ئەبستراکتەکەی بەهای ئاڵوگۆڕ و بەهای بەکاربردنن. بەهای بەکارهێنانی پارە بریتییە لە ئاڵوگۆڕکردن لەگەڵ کاڵاکانی تر و بە پێچەوانەوە بەهای ئاڵوگۆڕی کار لە بەکارهێنانیدا بەدی دێت – گۆڕینی کەرەستەی خاو بە بەرهەم. پارە جگە لە ئاڵوگۆڕکردن

هیچ بەهایەکی بەکاربەری نییە، بەڵام بەکاربردنی کار نەک تەنها بەهای خۆی، بەڵکو زیاتر لە بەهای خۆی - کرێ بەدی دەهێنێت و ئەم تایبەتمەندییە زیادبوونی بەکارهێنانە دەیکاتە کاڵایەک لە پەیوەندییە سەرمایەدارییەکاندا. لە لایەک ئەم تایبەتمەندیانە ئاماژەن بە زیادەڕۆیی پارە و لە لایەکی دیکەشەوە ئاماژەن بە هێزی کاری مرۆڤ لە بەرهەمهێنانی بەهای بەکاربردن یان بەرهەمی زیاتر لەوەی کە بەرهەمهێنەران پێویستیانە. وە ئەمەش بە مانای بەرهەمهێنانی زیادبوونی خۆشگوزەرانی بە هەموو کۆمەڵگایە.
کۆمەڵگای سۆسیالیستی بە ئاراستەی نەهێشتنی پارە و نکۆڵیکردنی تایبەتمەندی کاڵایی کار - لە بابەتییەت و لە سوبژەکتیڤدا دەجووڵێت. سۆسیالیزم هەم هێزی کار وەک کاڵایەک نکۆڵی دەکات و هەم لە کۆتاییدا کۆتایی بە نەهێشتنی پارە دێت. لەگەڵ نەمانی ئەو دوو دیاردە بابەتییە، کڕین و فرۆشتنی هەر کاڵایەکی تر بێمانا دەبێت و بەو هۆیەوە دیاردەی کاڵا و خاوەندارێتی لە فیکر و پراکتیکدا بەکارهێنان و بوونی خۆیان لەدەست دەدەن.
بەها لە کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا ئینسان و پێویستیەکانی ئینسانە چ لە ئابووری و چ لە فەلسەفە و چ لە زانست و هونەر و کولتووردا.

٢٨ی ئوردی بەهیشتی ١٤٠٣، ١٦ی ئایاری ٢٠٢٤